

4. Остапчук А. Підготовка нової генерації керівників шкіл / А. Остапчук // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 4.
5. Тимошко Г. Про деякі аспекти підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управління якістю освіти / Г. Тимошко // Освіта і управління. – 2006. – Т. 9. – № 1.
6. Шамова Т.И. Переподготовка руководителей образовательных учреждений / Т.И. Шамова // Педагогика. – 2003. – № 6.

ЖАБЕНКО О.В.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ НАВИЧОК І УМІНЬ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Підготовка кадрів у вищих навчальних закладах у сьогоденнішніх умовах повинна досягати рівня, який передбачає достатність знань, умінь і навичок випускників для ефективної роботи за фахом, можливість швидкої адаптації до роботи у різних колективах. Досягнення такого рівня підготовки залежить від багатьох складових навчального процесу, серед яких слід виділити: якісні навчальні програми, ефективні навчальні методики, розгалужена інфраструктура та інформаційно-технічна база вищого навчального закладу, науково-дослідницька й інноваційна діяльність, мотивація студентів до навчання із активним використанням самоосвіти. Проте, найголовнішою складовою є висококваліфіковані науково-педагогічні працівники вищого навчального закладу.

Склад науково-педагогічних працівників формується головним чином із осіб, які мають наукові ступені чи вчені звання або випускників аспірантури і докторантури. Тому надзвичайно актуальним є формування й розвиток педагогічних навичок і умінь у майбутніх викладачів вищих навчальних закладів під час навчання в аспірантурі.

Питання підготовки викладачів розглядали Т. Лоза і В. Затилкін [4], організаційно-методичні умови удосконалення педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу досліджувала О. Полозенко [11], співвідношення наукової та педагогічної складових у підготовці викладацького складу США розкриває О. Сиротіна [15], професійно-педагогічну адаптацію молодих викладачів вищих аграрних навчальних закладів аналізує Л. Хахула [16]. Проте питання формування педагогічних умінь і навичок не стали предметом досліджень науковців.

Метою статті є виявлення умов, які сприяють формуванню й розвитку педагогічних умінь і навичок у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів.

Для досягнення мети були визначені завдання: визначити, якими педагогічними навичками і вміннями повинні оволодіти випускники аспірантури; проаналізувати навчальні програми та програми навчальних дисциплін аспірантів на предмет реалізації мети з формування і розвитку педагогічних навичок і умінь; визначити напрями вдосконалення процесу підготовки наукових і науково-педагогічних працівників щодо формування і розвитку в них педагогічних умінь і навичок.

Відповідно до законодавства в Україні сформовано заклади освіти, які здійснюють підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних кадрів для вищих навчальних закладів і наукових установ: вищі навчальні заклади третього і четвертого рівнів акредитації, науково-дослідні установи та їх відокремлені підрозділи [12, с. 211–212].

Проте, незважаючи на наявність межержі навчальних закладів для підготовки наукових і науково-педагогічних працівників, у системі вищої освіти України склалася досить парадоксальна ситуація, коли більшість науково-педагогічних працівників, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців, цілеспрямовано не готувалися до цієї діяльності. Науково-педагогічним працівником (викладачем) вищої школи може стати особа, яка не має педагогічної освіти, і зовсім не вивчала дисциплін педагогічного чи психологічного спрямування, адже при прийомі на посади викладачів у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації перевага надається особам зі значними науковими здобутками.

У цьому аспекті цікавим є той факт, що для систем дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти законодавством України встановлені вимоги до кандидатів на посади педагогічних працівників: у дошкільних закладах для вихователів обов'язковою є вища педагогічна освіта; у загальних середніх навчальних закладах педагогічним працівником може бути особа, яка має відповідну педагогічну освіту, або вивчила необхідний комплекс дисциплін; у професійно-технічних закладах освіти педагогічною діяльністю можуть займатися особи, які окрім відповідної професійної освіти повинні мати обов'язкову професійну психолого-педагогічну підготовку.

Так, за дослідженням О. Сиротіної, до навчального процесу у вищих навчальних закладах України залучено близько 74% фахівців без педагогічного досвіду. Більшість з них не має педагогічної освіти, не володіє методикою викладання дисциплін та здійснює викладацьку діяльність на ситуативно-творчому рівні. Із цієї кількості викладачів лише невелика їх частина володіє концептуально-творчим стилем діяльності і на цій основі якісно виконує дидактичні завдання навчального процесу та впливає на процес виховання студентів [15, с. 99].

Науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю.

Основними формами підготовки наукових і науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації (майбутніх працівників наукових установ та вищих навчальних закладів) є аспірантура (ад'юнктур) і докторантура. Аспірантура (ад'юнктур) і докторантура створюють умови для безперервної освіти, підвищення науково-педагогічної і наукової кваліфікації громадян і здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук.

Статтею 51 Закону “Про освіту” для аспірантів і докторантів державою гарантується право на навчання для здобуття певного освітнього та

освітньо-кваліфікаційного рівнів [14]. Проте, який це рівень незрозуміло, адже для аспірантури і докторантури не визначено ні освітніх ні освітньо-кваліфікаційних рівнів.

З іншого боку, навчання як основна форма діяльності аспіранта, має передбачати певні загальні стандарти, відповідно до яких і організовується процес навчання. Наприклад, існує стандарт вищої освіти як сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання. Проаналізуємо ці норми по відношенню до навчання аспірантів і докторантів.

Зміст освіти – сформована в процесі навчання система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей. Якщо проаналізувати цю категорію відносно аспірантів, то в жодному із нормативних документів не вказано якими знаннями, уміннями та навичками мають володіти по закінченню аспірантури чи докторантури її випускники (щодо знань за фахом, то вони підтверджуються при складанні кандидатського мінімуму зі спеціальності).

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття певної освіти і кваліфікації. Зміст і обсяг навчальної інформації, яку засвоюють аспіранти, передбачено типовими програмами з філософії, іноземної мови та спеціальності. Ці дисципліни спрямовані на допомогу у підготовці дослідника. А дисциплін, спрямованих на розвиток педагогічних навичок майбутніх науково-педагогічних працівників “Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів” не визначає (хоча “Положенням про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів Служби безпеки України” визначено обов’язкове вивчення аспірантами “Педагогіки” та “Психології” [13, с. 210]). “Положенням про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів” (абз. 4 ст. 16) лише передбачено вивчення визначених вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи дисциплін з урахуванням профілю підготовки. Тобто вищі навчальні заклади та наукові установи мають право самостійно вирішувати що додатково, окрім необхідних для здачі кандидатських іспитів дисциплін) вивчати їхнім аспірантам. Тоді не дивно, що по закінченню 3–4-річного навчання випускники аспірантури не одержують ніякої кваліфікації й відповідно документа, який би їй засвідчував, адже в різних вищих навчальних закладах аспіранти здобували б різну кваліфікацію.

Засоби діагностики якості освіти – засобів для діагностики при підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів небагато: це кандидатські іспити з філософії, іноземної мови, спеціальності (можливо зі здачею додаткових іспитів за відсутності базової освіти у галузі науки за якою підготовлено дисертацію), та української мови; складання заліків і тестів із додаткових дисциплін.

Нормативний термін навчання – єдина норма, що чітко визначена законодавством: для аспірантів денної форми навчання – три роки, для аспі-

рантів заочної форми навчання – чотири роки, для докторантів – три роки, для здобувачів наукового ступеня – до п’яти років.

Із чотирьох основних норм, що могли б визначити і скласти стандарт освіти для підготовки науково-педагогічних працівників, чітко визначена законодавством лише одна. Виникає цілком логічне запитання: на основі чого (яких стандартів) розробляються навчальні плани підготовки аспірантів?

Підготовка аспірантів проводиться згідно затвердженого вченою радою вищого навчального закладу навчального плану, який повинен розроблятися на основі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки (яких, переважно, при підготовці аспірантів немає). Навчальний план містить дані про навчальні дисципліни, які вивчатимуть аспіранти протягом терміну перебування в аспірантурі, кількість навчальних годин, форми контролю. Так, наприклад, навчальним планом підготовки аспірантів з відривом від виробництва Національної академії державного управління при Президентові України на 2007–2010 навчальні роки передбачено вивчення таких навчальних дисциплін: “Філософія” (90 год.), “Іноземна мова” (150 год.), “Державне управління” (відповідно до спеціальності, за якою здійснюється підготовка дисертації – 60 год.), “Методологія та методи наукового дослідження в галузі науки “Державне управління” (60 год.), “Організація та нормативні засади підготовки і захисту дисертації” (60 год.), “Педагогіка і психологія (для управління та навчання)” (90 год.), “Методика викладання у вищій школі” (60 год.), “Українська мова: діловий і науковий стилі” (60 год.), “Інформаційні технології в наукових дослідженнях” (60 год.). Всього за час навчання для вивчення названих дисциплін відводиться 690 год., із них 150 год. відводиться на дисципліни педагогічного профілю. Основними формами занять визначено: лекції (142 год.), практичні (284 год.) та семінарські заняття (34 год.). На самостійне вивчення навчальних дисциплін відводиться 230 год. Крім того, аспіранти обов’язково проходять педагогічну практику [2].

Навчальний план підготовки аспірантів Національного університету фізичного виховання і спорту України зі спеціальності 24.00.00 “Фізичне виховання і спорт” включає дисципліни для підготовки до кандидатських іспитів: “Філософія” – 110 год., “Іноземна мова” – 140 год., “Теоретико-методичні основи олімпійського та професійного спорту”, “Теоретико-методичні основи фізичної культури та її спеціалізованих напрямків (фізичного виховання різних груп населення; оздоровчої фізичної культури)”, “Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації” – 190 год., “Комп’ютерний аналіз та обробка матеріалів дисертаційної роботи” – 50 год., педагогічна практика – 50 год. Всього за час навчання на вивчення навчальних дисциплін відводиться 640 год., із них для дисциплін педагогічного профілю – лише 50 год. педагогічної практики [7].

Аспіранти Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” за час підготовки в аспірантурі вивчають такі дисципліни: “Філософія”, “Іноземна мова”, “Інформаційні системи” (завданням цього курсу є підготовка одного з розділів дисертації, що включає

огляд стану проблеми, завдань дослідження, вивчення та аналіз літературних джерел), дисципліни відповідно до спеціальності, за якою здійснюється підготовка дисертації; гуманітарна складова підготовки аспірантів представлена такими дисциплінами: “Основи педагогіки та психології”, “Соціальна психологія управління”, “Риторика. Іміджелогія”, “Науковий стиль української мови” [1].

На філософському факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до плану-графіку організації підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів аспіранти вивчають: “Застосування сучасних інформаційних технологій в наукових дослідженнях” (теоретичний і практичний курс) (20 год.); “Філософія” (80 год.); “Іноземна мова” (80 год.); фахові дисципліни по спеціальним курсам відповідно до наукових спеціальностей (18–36 год.); “Методологія та організація роботи над кандидатською дисертацією” (22 год.); проходять педагогічну практику (не менше 50 год.) [9].

Аналіз наведених навчальних планів свідчить про те, що кожен вищий навчальний заклад на свій розсуд визначає перелік дисциплін, що дозволено у “Положенні про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів”, встановлює кількість годин для їх вивчення аспірантами. Особливо помітна різниця у дисциплінах педагогічного профілю. До того ж зараз майже неможливо визначити чи достатнім є рівень підготовки осіб в аспірантурі кожного окремого вищого навчального закладу для подальшої роботи на посадах науково-педагогічних працівників (викладачів).

Підготовка ж аспірантів у наукових установах і організаціях проводиться переважно набагато простіше – шляхом виконання індивідуального плану роботи над дисертацією та контролю цього процесу на щомісячних засіданнях науково-методичних семінарів. Із навчальної роботи переважно передбачається вивчення лише тих дисциплін, із яких аспіранти складатимуть кандидатські іспити (“Філософія”, “Іноземна мова”; фахові дисципліни по спеціальним курсам відповідно до наукових спеціальностей).

Проте результат такої досить відмінної підготовки аспірантів спільний: особи, які мають наукові ступені, й випускники аспірантури без наукового ступеня, можуть бути обраними за конкурсом на посади науково-педагогічних працівників.

Закономірно виникає запитання, якщо результат один, то навіщо вводити до навчального процесу аспірантів у вищих навчальних закладах необхідність вивчення значної кількості навчальних дисциплін після вивчення яких випускники аспірантури не одержують відповідного документа та й не мають особливих переваг перед аспірантами-випускниками наукових установ і організацій при зайнятті викладацьких посад у вищому навчальному закладі?

Крім того, підготовка науково-педагогічних кадрів за заочною формою навчання в аспірантурі, й особливо через інститут здобувачів наукового ступеня, переважно спрямована на підготовку їх лише до наукової діяльності.

Звідси можна зробити висновок, що підготовка в аспірантурі має оптимально поєднувати у собі дві складові: наукову та педагогічну, що передбачає розробку стандартів підготовки, внесення змін до навчальних планів, розробку критеріїв оцінювання якості такої підготовки.

На сьогодні ж основним критерієм визначення якості діяльності системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів є співвідношення кількості захищених дисертацій та тих, що подані до спеціалізованих учених рад випускниками аспірантури чи докторантури до загальної кількості випускників. Таким чином аналізується лише одна із складових підготовки – наукова (здатність проводити наукові дослідження, захищати одержані наукові результати). А аналіз якості педагогічної складової процесу підготовки науково-педагогічних кадрів не здійснюється. А як показує досвід, навіть навчання в аспірантурі з відривом від виробництва не забезпечує майбутньому викладачу вищої школи належної педагогічної підготовки.

Наукова складова у підготовці науково-педагогічного працівника представлена досить повно, адже відповідно до ст. 45 ЗУ “Про освіту” підготовка науково-педагогічних кадрів відноситься до наукової діяльності у системі вищої освіти. Наукова складова у підготовці аспіранта передбачає підготовку дисертації, складання кандидатського мінімуму, атестації спеціалізованою вченою радою.

Педагогічна складова, хоча й не регламентується законодавством, є надзвичайно важливою й обов’язковою у підготовці науково-педагогічних працівників і повинна передбачати:

- особистісну підготовку – емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна, що включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненість в успіху, потреба виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізації сил, подолання непевності тощо;

- операційно-технічну – інструментарій педагога (професійні знання, уміння, навички, засоби педагогічного впливу) [8, с. 226].

Операційно-технічна підготовка включає такі компоненти:

- професійні – знання навчальної дисципліни, анатомії та фізіології людини, психології, педагогіки, методики навчання у вищій школі;

- соціально-педагогічні – витримка, принциповість, вимогливість, оптимізм, творче мислення, увага, тактовність;

- гуманістичні – повага до особистості студента, позитивний вплив на молодь, утвердження моральних цінностей;

- педагогічні:

- уміння:

- *дидактичні* – в доступній формі подавати навчальний матеріал, створювати атмосферу пізнавального інтересу до навчальної дисципліни;

- *організаційні* – вміння згуртувати колектив, мотивувати його на вирішення соціально значущих завдань, одночасний розподіл уваги між декількома видами діяльності, самоконтроль;

- *авторитарні* – емоційно-вольовий вплив на студентів;

комунікативні – уміння встановлювати контакт зі студентами для плідного й комфортного спілкування, педагогічний такт;

прогностичні – передбачення наслідків своїх дій, виховне проектування особистості студентів;

навички:

академічні – володіння методикою наукового пошуку й досконале знання дисципліни;

перцептивні – спостережливість, розуміння внутрішнього світу студента;

мовні – здатність висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови, міміки і пантоміми [10, с. 167].

Педагогічна підготовка аспірантів має базуватись на андрагогічній та акмеологічній парадигмах і готувати їх до виконання таких функцій:

– організаторської – бути керівником, наставником студентів у лабіринті знань, умінь і навичок;

– інформаційної – бути носієм найновішої інформації;

– трансформаційної – бути здатним до перетворення суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання;

– орієнтаційно-регулятивної – бути спроможним формувати структуру знань студентів відповідно до власної структури знань;

– мобілізаційної – бути спроможним перевести об'єкт виховання в суб'єкт самовиховання, самоствердження [10, с. 150].

Набуття випускниками аспірантури і докторантури такими уміннями і навичками можливе за відповідної організації навчання та достатньої кількості навчальних годин. Аналіз навчальних програм аспірантів Національної академії державного управління при Президентові України “Педагогіка і психологія (для управління і навчання)” та “Методика викладання у вищій школі” свідчить про їх спрямованість на вироблення в аспірантів необхідних педагогічних умінь і навичок. Крім основних форм занять (лекції, семінарські, практичні) передбачаються виконання індивідуальних завдань: підготовка конспектів основних форм занять, проведення їх презентацій.

Звертається увага на набуття педагогічних умінь і навичок у Національному університеті “Львівська політехніка” (дисципліни “Основи педагогіки вищої школи” (для надання майбутнім науковцям і викладачам вищої школи знань теоретичних основ педагогічної теорії та педагогічної майстерності, управління навчально-виховним процесом для викладання у вищій школі) [5], “Психологія вищої школи” (для надання аспірантам знань та вмінь з психології, що стосуються вказаних ролей та професійного спрямування) [6]); у Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” – “Основи педагогіки та психології”.

А відповідно до навчального плану підготовки аспірантів Національного університету фізичного виховання і спорту України та “Плану графіку організації підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів в аспірантурі філософського факультету (прийом 2010 року)” Київського

національного університету імені Тараса Шевченка їх випускники можуть набути педагогічні уміння і навички лише на педагогічній практиці. Проте практична діяльність потребує ґрунтовної теоретичної бази.

Як наслідок, випускникам аспірантури, які стали викладачами-початківцями, доводиться у вищих навчальних закладах проходити курси підвищення кваліфікації, метою яких є переважно розвиток умінь і навичок у галузі дисциплін, що викладається. Наприклад, в Одеському державному економічному університеті розроблено й запроваджено в практику тренінг-курс “Сучасні освітні технології” для молодих викладачів. Навчання організовується на основі професійно-діяльнісного підходу, що передбачає відповідні форми і методи навчання.

У період роботи в межах тренінгу кожен учасник проводить показове заняття, на якому присутні його науковий керівник (тьютор) і слухачі, які викладають близькі за змістом навчальні дисципліни. Результати відвідування заняття обговорюються під час підсумкового заняття за програмою тренінгу [3].

Досвід Одеського державного економічного університету з організації підвищення кваліфікації викладачів-початківців надзвичайно цікавий. Такі форми підготовки дають змогу заповнити той “вакуум” педагогічної підготовки, який існує в переважній більшості аспірантур. Проте, краще було б організувати таку підготовку майбутніх викладачів під час навчання в аспірантурі.

У цьому аспекті цікавим є досвід підготовки викладачів у США, який передбачає тренінги та практичні заняття з тем: “Як навчати дорослих”, “Застосування методів ефективного викладання”, “Читання лекцій”, “Планування курсу та підготовка розкладу”, “Проведення дискусій у різноманітних формах”, “Безконфліктне викладання”, “Проблеми студентів”, “Вирішення конфліктів з адміністрацією”, “Молодий викладач у системі навчання дорослих”, “Методи проблемного навчання” тощо [15]. Тематика цих занять та форми їх проведення свідчать про їх спрямованість на формування й розвиток у майбутнього викладача необхідних для педагогічної діяльності умінь і навичок.

Висновки. В Україні здійснюється підготовка науково-педагогічних працівників через аспірантуру і докторантуру. Проте, зміст підготовки, його форми і методи у вищих навчальних закладах та наукових установах різні. Умови для педагогічної підготовки передбачені лише для аспірантів вищих навчальних закладів денної форми навчання, хоча випускники аспірантур заочної форми навчання й колишні здобувачі наукового ступеня можуть нарівні з випускниками очної аспірантури можуть займатися викладацькою діяльністю у вищій школі.

Визначені навчальними планами підготовки аспірантів дисципліни й форми занять не завжди дадуть можливість сформувати необхідний комплекс умінь і навичок для педагогічної роботи. До того ж, можливе досягнення позитивного результату часто обмежується незначним бюджетом часу, що відводиться для дисциплін педагогічного профілю.

Тому можна запропонувати наступні напрями оптимізації підготовки науково-педагогічних кадрів:

1. Передбачити уведення кваліфікацій:

– науково-педагогічний працівник – випускник аспірантури з відривом від виробництва, який засвоїв установлений державою мінімум дисциплін педагогічного профілю;

– науковий працівник – випускник аспірантури без відриву від виробництва, здобувач наукового ступеня, який не вивчав установлений державою мінімум дисциплін педагогічного профілю.

Працевлаштування – відповідно до набутої кваліфікації.

2. Основний акцент у педагогічній підготовці аспірантів перенести із інформаційно-репродуктивних форм провдення занять на інтерактивні, організувати навчання відповідно до професійно-діяльнісного підходу, який би спрямовувався на уміння застосовувати набуті знання й навички у практичній діяльності.

3. Запровадити вивчення аспірантами у вищих навчальних закладах обов'язкового мінімуму дисциплін педагогічного профілю, за результатами якого видавати документ з присвоєнням відповідної кваліфікації.

Напрямом подальшого дослідження може бути оптимізація моделі підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.

Література

1. Аспірантура і докторантура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aspirantura.kpi.ua/asptam.html>.

2. Довідкова інформація для аспірантів з відривом від виробництва / НАДУ При Президентіві України. – К., 2007. – 25 с.

3. Козлова Г. Компетентнісний підхід до навчання студентів і викладачів / Г. Козлова, Т. Кублікова // Вища школа. – 2011. – № 4. – С. 83–93.

4. Лоза Т.О. Вивчення рівня підготовки викладачів факультету фізичної культури [Електронний ресурс] / Т.О. Лоза, В.В. Затилкін. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2002/02ltofpc.zip>.

5. Мета й завдання дисципліни “Основи педагогіки вищої школи” у підготовці аспірантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lp.edu.ua/Institute/IGS/IPP/Training/Pedagogy_asp.html.

6. Мета й завдання дисципліни “Психологія вищої школи” у підготовці аспірантів. Загальна анотація до курсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lp.edu.ua/Institute/IGS/IPP/Training/Psychology_asp.html.

7. Навчальний план підготовки аспірантів та здобувачів НУФВСУ зі спеціальності 24.00.00 “Фізичне виховання і спорт” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://www.uni-sport.edu.ua/uk/science/graduate/training-plan>.

8. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін. ; за ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.

9. План-графік організації підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів в аспірантурі філософського факультету (прийом 2010 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.philosophy.kiev.ua.

10. Подольская Е.А. Психология и педагогика высшей школы : учеб. пособ. / Е.А. Подольская ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2011. – 316 с.

11. Полозенко О.В. Організаційно-методичні умови удосконалення педагогічної діяльності викладача вищого аграрного навчального закладу : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. – К., 2003. – 232 с.

12. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 № 2984-III // Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти: офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – С. 168–221.

13. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів Служби безпеки України : наказ Служби безпеки України від 09.10.2006 р. № 674 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – Ст. 2969. – С. 205–212.

14. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.

15. Сиротіна О. Дослідження змін у парадигмі підготовки викладачів вищої школи у США / О. Сиротіна // Вища школа. – 2011. – № 2. – С. 99–106.

16. Хахула Л.П. Професійно-педагогічна адаптація молодих викладачів вищих аграрних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.П. Хахула. – К., 1998. – 166 с.

ЖУКОВ С.М.

СПІВВІДНОШЕННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ, ДУХОВНОСТІ ТА ЩАСТЯ

Суспільне середовище, життєвий простір, потреби, інтереси, цінності, ціннісні орієнтації, а також певним чином спрямовані емоції, почуття, мрії, бажання зумовлюють формування та існування життєвої позиції особистості. Ця позиція включає в себе її орієнтацію у світі, у навколишньому середовищі, у тому числі ціннісну орієнтацію, її ставлення до інших людей, настанову й готовність до виконання певних дій, їх форми й способи, тобто сенс життя. Кожна людина бажає бути щасливою, успішною.

Античні філософи стверджували, що сенс життя міститься в тих формах і засобах життєдіяльності, які облагороджують, підносять людину над її природним існуванням. Сократ, Платон, а пізніше Декарт, Спіноза й багато інших філософів мали чіткі уявлення про те, яке життя “найкраще” (а відповідно – і найбільш осмислене), і, як правило, асоціювали сенс життя з поняттям блага.

Сократ вважав сутністю людини її внутрішній світ і душу як форму самопізнання. Дотримання доброчесності, освітлене людським розумом, і є, за Сократом, сенсом життя. Філософ вбачав його в самопізнанні та моральному самовдосконаленні.

Платон визначає сенс людського існування в злитті людини з Богом як творцем Світу, підносячи сенс зі світу чуттєвого до світу надприродного.

Філософи-стоїки вважали справжнім покликанням людини – творити добро заради добра. Демокрит та Епікур вбачали справжній сенс життя в прагненні до задоволень – задоволень помірних, розумних, переважно духовних. Аристотель наполягав на тому, що метою всіх людських вчинків є щастя, яке полягає у втіленні сутності людини. Для людини, сутність якої – душа, щастя полягає в мисленні та пізнанні. Духовна праця, таким чином, має перевагу на фізичною. Наукова діяльність та заняття мистецтвом – це так звані діаноетичні доброчинності, які досягаються через підпорядкування пристрастей розуму.

Епоха Відродження з новою енергією активізувала проблему обґрунтування сенсу життя реальної людини як творчої індивідуальності, яка здатна бути тим, ким бажає.